

УДК 94(477.83)“18/19”:37:018.5

Тарас Савшак, пошукувач лабораторії суспільствознавчих дисциплін
Інституту педагогіки НАПН України

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ В УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛАХ ГАЛИЧИНИ В АВСТРІЙСЬКИЙ ПЕРІОД

У статті висвітлюються проблеми навчання історії рідного краю українськими учнями Галичини, яка знаходилася під Австро-Угорщиною в період з середини XIX ст. і до 1918 року XX ст. Розкривається поява народних та виділових шкіл, українських гімназій досліджуваного періоду. Розглядається зміст, форми та методи навчання історії в цих школах.

Ключові слова: методика, навчання, історія, рідний край, Галичина, австрійський період, зміст, форми, методи, гімназія, українська.

Літ. 14.

Тарас Савшак, соискатель лаборатории обществоведческого образования
Институт педагогике НАПН Украины

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ИСТОРИИ РОДНОГО КРАЯ В УКРАИНСКИХ ШКОЛАХ ГАЛИЧИНЫ В АВСТРИЙСКИЙ ПЕРИОД

В статье рассматриваются проблемы обучения истории родного края украинскими учащимися Галичины, которая находилась под Австро-Угорщиной в период от середины XIX в. и до 1918 года XX в. Раскрывается появление народных та выдильовых школ, украинских гимназий исследуемого периода. Рассматривается содержание, формы и методы обучения истории в этих школах.

Ключевые слова: методика, обучение, история, родной край, Галичина, австрийский период, содержание, формы, методы, гимназия, украинская.

Taras Savshak, a Postgraduate Student of the
Social Sciences Laboratory in the Pedagogic Institute of NAPS of Ukraine

HISTORY OF THE NATIVE LAND TEACHING METHODOLOGIES IN UKRAINIAN SCHOOLS OF HALYCHYNA IN THE AUSTRIAN PERIOD

The article deals with the problems of teaching history of the native land the Ukrainian students of Halychyna which was occupied by Austro-Hungary in the period from the middle of the XIX c. up to 1918. The appearance of folk and isolated (vydilovi) schools, Ukrainian gymnasiums of the investigated period is examined. The content, the forms and the methods of teaching history in these schools are found out.

Keywords: methodologies, teaching, history, native land, Galychyna, Austrian Period, content, forms, methods, gymnasium, Ukrainian.

Постановка проблеми. Становлення методики навчання історії в українських галицьких школах відбувалося в той період, коли Галичина знаходилася під Австро-Угорщиною. Вона тоді тільки зароджувалася і визначала зміст, форми і методи навчання історії в середніх школах.

Водночас, предмет “історія” розглядався в декількох значеннях: 1) історія як розповідь, як переказування будь-яких подій (у т.ч. побутових) [11, 83]; 2) історія як опис явищ, фактів, подій які відбувалися в країні [5, 23]; 3) історія як предмет, який вивчає життя країни, народу, персоналій в історичному процесі [9, 8 – 9]; 4) історія як “вчителька життя” (виховний потенціал предмета) [11, 84].

Сьогодні методика навчання історії розглядається науковцями та методистами як

наука. С.У. Гончаренко віддрукував з цього приводу монографію, у якій доводить, що за своєю сутністю методика – це наука [1, 7 – 8].

Відомо, що термін “методика” походить від грецького слова “methodike”, що означає “шлях дослідження”, “спосіб пізнання” [2, 494].

Методика навчання історії висвітлює зміст, форми та методи навчання [1; 2; 9]. О.І. Пометун розкриває зміст навчання історії, під яким розуміє вивчення історичних явищ, фактів від найдавніших часів до сьогодення [9].

Зміст предмету “історія” висвітлюється у програмах та підручниках, які написані різними авторами.

Методика навчання історії розкриває форми навчання, які пройшли складний шлях становлення і викристалізувались в індивідуальні, колективні, кооперативні та групові. Провідною формою

навчання історії школі є урок, а на уроці застосовуються форми навчальної діяльності [9, 207].

До методики належать і методи та засоби навчання, які розглядаються як способи одержання учнями історичних знань та формування в них умінь і навичок [9, 105].

Початкові елементи методики навчання історії зародилися з введенням викладання предмета як відповідь на практичні питання про цілі викладання, про добір історичного матеріалу, якому навчали учнів, і прийоми його розкриття. Для розуміння сутності і змісту будь-якої науки треба чітко визначити її об'єкт та предмет дослідження. Отже, об'єктом вивчення методики історії як науки є процес навчання: процес педагогічної взаємодії між учителем і учнями, спрямований на формування і розвиток особистості дитини засобами змісту навчального матеріалу історії. Предметом методики навчання історії виступає конкретна сторона, сфера, частина об'єкта дослідження, тобто певна система навчання історії, що містить взаємопов'язані компоненти (зміст, організацію, результати навчання тощо) і закономірні зовнішні і внутрішні зв'язки цієї системи, які обумовлюють її функціонування [3; 10].

Ці та інші положення методики були взяті на озброєння галицькими методистами, починаючи з 50 років XIX ст. і до початку XX ст.

Однак потрібно зазначити, що і сьогодні вони є актуальними, оскільки сучасна програма вимагає дотримання принципів наступності і перспективності у вивченні історії в загальноосвітніх закладах. Щоб добре знати сучасний стан становлення методики навчання історії, то треба орієнтуватися в минулому, особливо в галицький період, коли виникали україномовні гімназії і в них провідним предметом, крім рідної мови, було вивчення історії рідного краю.

Отже, на нашу думку, знання цих історичних явищ, фактів, використання форм і методів навчання історії є важливим, оскільки “немає сучасності без минулого”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші відомості про методику навчання історії в галицьких школах з'являються в середині XIX ст., коли німецький педагог Ф. Дістервег у книзі “Керівництво до освіти німецьких учителів” розглянув загальні питання педагогіки, а в другій – фахові методики навчання, у т.ч. й навчання вітчизняної історії, яку вважав провідним предметом поряд з географією, рідною мовою та іншими науками. Велике місце відводив Дістервег

в освіті дітей вітчизняній історії і географії, рідній мові і літературі [12, 15].

А.В. Кролюницький продовжив розвиток методики навчання в галицьких школах. Розробив зміст, форми і методи роботи з історії середніх віків [13, 48].

У 1847 році з'явився підручник з методики викладання історії по Кригеру. У ній І. Виноградов, розглядав вивчення історії як історичного процесу, що має свої закономірності [14, 5].

А. Копистянський пішов далі у розробці методики навчання історії. Він запропонував використовувати такі форми роботи на уроках як урок-лекція, урок-розповідь, урок-бесіда. Це було важливим кроком вперед, оскільки власних українських підручників з історії рідного краю не було, а треба було використовувати австрійські та німецькі підручники про історію Австро-Угорщини та перекладати їх на руську (а потім й українську) мову [5].

Перші програми для українських шкіл (в т.ч. і з історії) були затверджені Міністерством віросповідань та освіти, починаючи з 1854 р. У них чітко простежувалася послідовність і логічність викладу матеріалу: давня історія, історія середніх віків, нові часи (до пунських воєн), новітня історія [10, 54]. Усі публікації, які були надруковані в періодичних журналах досліджуваного періоду, можна розподілити за такими темами:

- характеристика міністерських програм з історії для народних шкіл австрійського періоду [8; 11; 13];

- методика вивчення історії рідного краю;
- розвивальний характер навчання під час вивчення історії [11].

Інші публікації стосувалися реформи шкільної освіти у різний період її становлення [7, 211].

Треба зазначити, що у відповідності з навчальними планами Міністерства освіти Австро-Угорської імперії метою навчання історії в народних школах було визначено таке: сприяти вивченню історії краю рідного і монархії; вивченню найважливіших подій в розвитку людства; формуванню патріотичних почуттів в учнів [10, 43].

Учителі галицьких шкіл (Н. Вахнянин, В. Ільницький, М. Полянський та інші) проводили уроки-лекції, на яких диктували дітям українських гімназій перекладений з іншої мови навчальний матеріал з історії. Наприклад, використовувалися книги таких авторів: а) Томек – Ю. Целевич. “Історія Австро-Угорської держави”. – Л., 1883; б) Шараневич – Ю. Целевич. “Нариси географії Австро-Угорської монархії”. – Л., 1881; в) “Очерки

історії Австрійського государства”; г) Фінкель-Гломбінський-Білецький. “Історія і статистика австро-угорської монархії”, 1901.¹ [3; 10, 15].

Аналіз педагогічних та методичних джерел показав, що проблемою розвитку методики навчання історії у галицьких школах займалися педагоги Галичини: О. Барвінський, Б. Барвінський, Б. Закшевський, М. Галушчинський, А. Крушельницький та інші.

Отже, аналіз архівних матеріалів, педагогічної літератури засвідчив, що методика навчання історії в австрійський період розвивалася складно, неоднозначно, однак вивчення історії рідного краю відбувалося у народних, виділових та гімназійних школах на основі програм і перекладених з німецької мови підручників.

Формування мети статті (постановка завдання). Висвітлити методику навчання історії в галицьких українських школах в австрійський період. Для цього проаналізувати програми та підручники з історії рідного краю, розглянути форми та методи навчання історії українських дітей окресленого періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія рідного краю вивчалася в народних, виділових школах та гімназіях. У цей період гімназії виконували роль середньої школи, і тому у восьмому гімназійному класі предмет “історія рідного краю” складався на атестат зрілості [6; 7]. Програмою Міністерства віросповідань та освіти Австрії передбачалося укласти навчальний план для вивчення предметів, у т.ч. й з історії рідного краю за класами. У народних та виділових школах цей предмет вивчався з 3 по 5 клас, а в гімназіях – у восьмому класі. Він був як надобов’язковий (факультативний), і на його вивчення відводилось по 1 годині у кожному класі [10, 36].

Однак, починаючи з 1891 – 1892 навчального року, цей предмет входив до навчальних планів як обов’язковий. Його зміст включав такі теми: ознайомлення з пам’ятними місцями рідного краю; утворення української держави; розквіт та занепад держави; школа, освіта; козацтво; нація, національна єдність; світова війна тощо [8, 29–30].

Починаючи з 1875/1876 н.р. в українських школах і гімназіях Галичини історія вивчалася як процес. Вивчення історії в школах здійснювалося шляхом ознайомлення учнів з історичними процесами, оскільки не можна було зводити навчання історії тільки до запам’ятовування назв, дат та імен, хронологічних і генеалогічних даних.

За навчальним планом на вивчення історії була відведена різна кількість годин.

Відповідно до навчального плану історія вивчалася разом з географією. У кожному класі на неї відводилася певна кількість годин. Спочатку вивчалася географія, а історія розглядалася за допомогою етнографічного та краєзнавчого способу [6]. А вже потім географія та історія вивчалися паралельно.

У програмах зазначалося, що німецька історія з Х століття має бути поставлена у центр викладу, а події в інших країнах прикріплюються до неї лише епізодично, однак це розумно тільки з власної точки зору. Викладу хрестових походів має передувати загальний огляд християнської і мусульманської віри.

Була запропонована надзвичайно цікава порада – поруч із представниками військової доблесті розглядати героїв самозречення, героїв церкви [5].

Навчання історії рідного краю має дати дитині не тільки почуття приналежності до тієї нації, яка творила цю історію, але теж свідомість, про те, що сьогодні далі продовжується ця історія, що вони будуть творцями майбутньої історії. Однак заучування історичних дат, імен полководців воєн не сприятиме формуванню національної самосвідомості учнів. Навчання історії рідного краю передбачає те, щоб учні пізнали життя народу, його ріст і творчість, його відповідність, духову структуру, що виявляється в керманіах народу, його історичних подіях і формі правління. Чим яскравіше розглядається життєздатність народу, тим сильніше розкриється доступ до душі й серця дитини. Самі жертви й могили без позитивних висновків не збудять в учнів захоплення, оскільки краще все ж таки буде для учнів показати здобутки, відірність і життєздатність українського народу [11, 90].

Успіх навчання історії значною мірою визначається терміном, який охоплює система історичної освіти. У цій системі важливе місце належить історичній пропедевтиці. Вона формує у дітей ціннісне ставлення до предмета, розвиває стійкий інтерес до історичних подій та процесу їх пізнання, закладає основи самовизначення особистості, її самореалізації у сучасному суспільстві.

Головною метою сучасного шкільного пропедевтичного курсу історії є підготовка учнів до успішного опанування систематичних курсів історії України та всесвітньої історії, прищеплення інтересу до історії рідного краю, отримання знань у наступних класах через формування в них

¹перше прізвище автора підручника, написаного німецькою мовою, а друге – прізвище вчителя, який перекладав цю книжку на руську мову.

початкових уявлень про історію як науку та про історію рідного краю як складову світової історії, елементарних вмінь з історії, поглиблення загальних дидактичних вмінь необхідних для успішного засвоєння історичної інформації у подальшому; прагнення викликати захоплення минулим країни.

Однак очевидно, що розвиток початкової історичної освіти в сучасній: українській школі Галичини ще не завершений як щодо її змісту, так і методики навчання. Зокрема, залишаються дискусійними проблеми, пов'язані з визначенням обсягу і змісту курсу, місцем краєзнавчого матеріалу в ньому, особливостями уроку та методів навчання учнів тощо. Для вирішення цих проблем необхідний аналіз, узагальнення та творче осмислення й використання досвіду, нагромадженого за весь період розвитку шкільної освіти України. Саме тому актуалізується насамперед необхідність переосмислення з позицій сьогодення основних явищ і процесів розвитку методики шкільного навчання історії рідного краю у другій половині XIX – початку XX ст., як з метою удосконалення сучасних підходів до навчання історії в школі, так і задля висвітлення в науці цілісного вітчизняного історико-методичного процесу.

Під час вивчення історії рідного краю застосовувалися синхронний і етнографічний способи навчання. Етнографічний спосіб навчання має, спиратись на хронологічний підхід. При цьому треба було розкрити поділ історії на періоди.

Не можна було зводити навчання історії до “механічного” запам'ятовування дат та імен царів, полководців, походів під прикриттям географії, хронології й генеалогії [7, 38].

У цьому виявилася особливість вивчення історії рідного краю у галицьких школах і гімназії, але вказівки тим не менш, повчальні: передбачливе застосування їх дало б можливість у “середній історії” виділити поруч із суворими і прозаїчними фігурами “збирачів” таких особистостей, як, наприклад, Ніл Сорський та митрополит Філіп.

Доля Австрійської монархії ставиться у центр викладу у 4 класі, що виправдовується всесвітньо-історичним викладом, яке воно одержує в цю епоху. Найбільш детальний виклад йде лише до 1789 року. З цього моменту – один стислий нарис.

Молодший курс, як видно з детального переліку явищ, указаних у програмі, дає переважно нарис зовнішніх подій. Але вже і тут програма рекомендує знайомити з важливими фактами внутрішньої політичної історії, з політичним ладом важливих держав, попереджуючи тільки вчителя від абстрактних визначень.

У старших класах (V – VIII) курс історії має будуватися на встановленому раніше фундаменті. Особлива увага звертається на розвиток історичного способу мислення, розуміння причин зв'язку явищ. Вивчення історії рідного краю і виклад його становиться прагматичним, оскільки тут подаються ґрунтовні нариси політичного ладу і культурних форм і рухів. Учень вводиться у внутрішнє життя народів, щоб в остаточному результаті досягнути загального розуміння законів історичного розвитку.

Під час навчання історії рідного краю провідні методисти того часу вважали, що для того, щоб виховати в учнів інтерес до самостійної праці, до самостійних висновків потрібно навчити їх користуватись самостійно здобувати інформацію з книжок і журналів, самостійно студіювати. Навчання рідної мови, історії, літератури базується у великій своїй частині на читанні, тому навчання цих предметів треба вести так, щоб дитина полюбила книжку.

Навчання історії рідного краю повинно виробити в дітей український національний світогляд. Це поняття А.В. Кролюницький підкріпив посиланнями на відомих німецьких істориків Кампе і Пранге. У контексті повторення вивченого матеріалу автор методики навіть приклади хронологічних таблиць А. Язвинського і німецького педагога Дістервега [13, 245].

Отже, як бачимо, здійснюється становлення методики навчання історії в українських школах Галичини в період від середини XIX ст. до 1918 року XX ст. Сьогодні актуалізується насамперед необхідність переосмислення з позицій сьогодення основних явищ і процесів розвитку методики шкільного навчання історії рідного краю у другій половині XIX – початку XX ст., як з метою удосконалення сучасних підходів до навчання історії в школі, так і задля висвітлення в науці цілісного вітчизняного історико-методичного процесу.

1. Гончаренко С.У. *Методика як наука*. С.У. Гончаренко. – Хмельницький: Вид-во ХГПК, 2000. – 30 с.

2. *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень*. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

3. *Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1912/13. Накладом наукового фонду*. – У Львові, 1913. – У друкарні Наукового товариства імені Т.Г. Шевченка. – 62 с.

4. *Каталог книжок книгарні інституту, виданих друкарнею Русселя в м. Мюнстері/ЦДІАУ у м. Львові*. – Львівський Стравронігійський інститут. Фонд №129, Опис №2. Справа №975. Роки 1894 – 1895. – На 19 аркушах.

КОММУНИКАТИВНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН

5. Копистянський А. Оповідання історії Австрійсько-Угорської держави в зв'язі з всесвітньою історією / А. Копистянський. – Коломия: Галицька накладна Якова Орештайна, 1914. – 207 с.
6. Короткій очерк австрійської держави // ЦДДА України. – У м. Львові Фонд №146, Опис 51-а. Справа №17.
7. Курляк І.С. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864 – 1918): монографія / І.С. Курляк. – Львів: Б.В., 1997. – 222 с.
8. Методичні вказівки при навчанні історії рідного краю // Учитель. Місячний журнал, присвячений справам виховання шкільництва й учительства. – Рік 1. – Грудень, 1923. – Ч. 2 – С. 27–31.
9. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. – К.: Генеза, 2005. – 328 с.
10. Sprawozdanie dyrektora c. k. gimnazjum akademickiej w Lwowie za rok szkolny 1892. (1891/92). – Nakładem fundacji naukowego. – У Львові, 1892. – Зь друкарнь Товариства имени Шевченка, подь зарядомь К. Беднарского. – 56 с.
11. Ярмо А. Зі сучасних напрямків початкового навчання історії // Шлях Виховання й Навчання. Педагогічно-методичний тримісячник. Орган “Взаємної помочі Українського Вчительства”. – Львів, січень-лютець-березень, 1933. – С. 81–96.
12. Дистервег А.Ф. Избранные педагогические сочинения / Под. общей ред. Е.Н. Медынского. М.: Учпедгиз, 1956. – 374 с.
13. Кролюницький А.В. Опыт методики элементарного курса истории. С прил. Программы курса, хрестоматии из статей разных авторов и библиографических списков кн., карт и картин, относящихся к курсу истории / А.В. Кролюницький. – СПб.: Издание акц. общ. печ. дела “Издатель” (Паровая скоропечатня Я.И. Либермана), 1899. – 377 с.
14. Методика истории по Кригеру / сост. И. Виноградов и А. Никольский. – М.: Издание типографии А.А. Карцева, 1885. – 176 с.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2014

УДК 373.3.016:811.161.1

Олеся Чеховская, аспирант Приднестровского государственного университета им. Т.Г. Шевченко, (г. Тирасполь, Приднестровье)

КОММУНИКАТИВНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН

В статье рассматривается использование коммуникативно-деятельностного подхода к обучению русскому и английскому языкам в начальной школе и описываются основные направления лингвометодической работы по формированию коммуникативно-речевых навыков у учащихся начальных классов.

Ключевые слова: коммуникативный подход, интегрированное обучение, речевая деятельность, компетенция, родной и иностранный языки.

Лит. 8.

Олеся Чеховська, аспірант Придністрівського державного університету ім. Т.Г. Шевченка

КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглядається використання комунікативно-діяльностного підходу до навчання російської та англійської мов в початковій школі та висвітлюються основні напрямики лінгвометодичної роботи по формуванню комунікативно-мовленнєвих навичок в учнів початкових класів.

Ключові слова: комунікативний підхід, інтегроване навчання, мовна діяльність, компетенція, рідна і іноземна мови.

Olesya Checkovska, Postgraduate Student State University by T. Shevchenko, Pridnestrovie

THE COMMUNICATIVE APPROACH TO TEACHING HUMANITIES DISCIPLINES

The article addresses the problem of carrying out the communicative approach. Russian and English make up the basis of the approach. The author describes the main directions of lingual teaching methods on forming of communicative language skills in primary school students.

Keywords: communicative approach, integrative learning, speech activity, competence, native and foreign languages.

Постановка проблемы. Современная образовательная система Приднестровья в поликультурных условиях республики требует пересматривать функции, цели и представления об одной из основополагающих дисциплин школьного образовательного процесса, а именно о родном (русском) языке. Данный учебный предмет играет одну из ключевых ролей